

Oorkonden en Mededelingen

„CRACHT” EN „(VEEL)VOUDE CRACHT” ALS STRAFBEDING IN BRUGSE RECHTSTEKSTEN

De term *cracht* in zijn juridische betekenissen van geweldpleging tegen personen of andermans goed, van hoog gerecht, van lijfswang en van beslag op goederen is algemeen bekend¹. Ook is bekend dat de term van het misdrijf op de boete overgegaan is. Dit is zeker zo voor de boete toegepast op gewelddadend tegen personen. Die boete bedroeg in het algemeen 6 lb. par., waarvan de helft naar de graaf ging en de helft naar de klager². Hetzelfde schijnt ook, misschien in mindere mate, het geval geweest te zijn voor de boeten op misdrijven tegen andermans goed³. Ook in dat geval ging het vermoedelijk om boeten van 6 lb.⁴ voor cracht-misdrijven op te vatten in een ruime betekenis.

¹ Zie E. VERWIJS en J. VERDAM, *Middelnederlandsch Woordenboek* en K. STALLAERT, *Glossarium van verouderde rechtstermen ...*, sub verbo cracht.

² R. C. VAN CAENEGEM, *Geschiedenis van het strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw*, (Verh. Kon. Vl. Acad. v. Wet., Lett. en Schone Kunsten v. België, Klasse Lett., nr. 19, Brussel 1954), blz. 221-222; 110-111, noot 1.

³ L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des Archives de la Ville de Bruges*, t. IV, blz. 227: keure van de lantsaken van de brieven van Aartrijke (14de eeuw): *Item, dat niemant ne hauwe noch doet hauwen gheenrande houdt noch bramen noch haeghen dan wulghen te tronckene, up cracht jehens den heere ende thoudt den heere restorerende.*

G. H. VORSTERMAN VAN OYEN, *Rechtsbronnen der stad Aardenburg*, (Werken der vereeniging tot uitgave v.h. oude Nederl. Recht gevestigd te Utrecht, Nieuwe Reeks n° 15, 's-Gravenhage, 1892), blz. 120, § 180 (14de eeuw): *[Scep]enen hebben ghecuert ende overeenghedraghen: als een mensche maket restoor of testament, jof [ael] moesene ghevet ende daerna steervet, dat die aeldinghe van dien doden ne gheen goed porren ne zullen [van dien] goede, eer dat restoor ende dat testament ende die aelmoesene allegader zijn vergouden bi [den testa]mentarise, up cracht; ...*

⁴ Rijksarchief Brugge, *Oorkonden met blauwe nummers*, n° 5725: *Omme hemlieden ghewyst thebbene in zes pont parisisen, omme dat zy*

Het blijkt echter dat de *cracht*-boete van 6 lb. te Brugge en omstreken (zeker te Aardenburg) een veel ruimere toepassing gevonden heeft en daarbij haar oorspronkelijke betekenis niet bewaard heeft.

Aanleiding tot onze opzoekingen in die richting waren enkele passussen getrokken uit het dossier van een scheids-rechterlijk geding voor de graaf van Vlaanderen (1295-1296) in een geschil tussen de Brugse poorter Jan Uttensacke enerzijds, de erfgenamen van Jan van der Beurse en de schepenen van Brugge anderzijds ⁵.

Als testamentuitvoerder van Jan van der Beurse was Jan Uttensacke in 1290 door de schepenen van Brugge veroordeeld geworden tot betaling van een zekere som geld aan de erfgenamen. Hij wederzegde de schepenen en liep uit dien hoofde een boete op van 10 lb. voor ieder wederzegde schepen en 10 lb. voor de graaf. Daarna ging hij in de gevangenis, volgens sommigen ingevolge de wederzegging, volgens anderen ten einde hem te dwingen het vonnis na te leven ⁶.

Hij werd slechts na dertig weken uit de gevangenis ontslagen, nadat hij zich onder borgtocht verbonden had aan de erfgenamen te betalen, wat dus impliciet een erkenning was van het vonnis, maar ook nadat hij onder eed en onder borgstelling aan de schepenen beloofd had in de toekomst niets tegen het vonnis of de schepenen te zullen ondernemen, op de boete van *honderdvoude crachten* (*C fies forche*) ten bedrage van 6 lb. par. ten voordele van ieder schepen ⁷. Daar er negen

cracht ghedaen hebben, in dat zy ofghehauwen hebben ende wech ghevoert zekere taelgehout dat stont binder prochie van Sint-Andries, toebehorende, by uutnemene van den watergrave, die voorseiden heesschers ... (14 oktober 1491). Geciteerd naar EDW. GAILLIARD, *De keure van Hazebroek*, (Gent 1894-1905, 5 dln.), dl. V, *sub verbo* *cracht*.

⁵ Daar wij dit dossier binnen kort publiceren, zullen we ons hier onthouden van menigvuldige verwijzingen naar de bronnen.

⁶ Vermoedelijk wegens beide.

⁷ In een van de teksten luidt het (Rijksarchief Gent, *Oorkonden van de graven van Vlaanderen*, Fonds Saint-Genois, n° 1068): ... *Jehans dou Sac devant dis proumist par foit et par serement as eskievins devant dis et s'oblega a eaus et donna boine seurté que iames n'iroit contre le dit ne le jugement des eskievins ne ne feroit ne procureroit riens ki alast encontre eaus, sour le fourfait et l'amende de C fies rendre et*

wederzegde schepenen waren beliep de voorziene boete het enorme bedrag van 5.400 lb.!, hetgeen ongeveer de waarde moet geweest zijn van het ganse bezit van Uuttensacke die een van de rijkste burgers was van de stad.

Uuttensacke had dus de schepenen wederzegd, was er voor veroordeeld geworden en had zich — na gevangenzitting — tenslotte bij het vonnis neergelegd. Doch de schepenen die te recht — de toekomst zou het uitwijzen — een stevige waarborg wensten, hingen hem een zwaard van Damocles boven het hoofd in de vorm van de genoemde boete.

Het ligt voor de hand dat die *cracht*-boete hier slechts de naam en het bedrag gemeen heeft met de gangbare 6 lb. boete waarvan hoger sprake was. De boete werd hier ver-honderdvoudigd en de graaf had er geen aandeel in. Voor het overige gaat het niet om een boete op een geweldpleging tegen personen of goederen. Een straf voor wederzeggen is het niet; Uuttensacke was daarvoor veroordeeld geworden. Het was eerder een garantie die de schepenen van Uuttensacke eisten, boven de eed die hij afgelegd had in de toekomst niets tegen het vonnis of tegen hen te zullen ondernemen; aldus een willekeurig, zeer zwaar strafbeding, enigszins vergelijkbaar met de strafbedingen op verbanningen⁸, maar er in werkelijkheid toch ook van afwijkend. Immers, de straf wegens wederzeggen was uitgevoerd: boete betalen aan de schepenen en de graaf; en het vonnis had Uuttensacke erkend. Het strafbeding gold in feite een hervallen in het zelfde misdrijf. In geval van verbanning slaat het strafbeding op de stipte uitvoering van de straf.

Voor de schepenen van Brugge was dat strafbeding dat zij Uuttensacke met lange gevangenzitting afgeperst hadden, een radikaal middel om eerbied voor en totale onderwerping aan hun vonnis af te dwingen.

Daar er naar ons weten in geen enkele Brugse keure van *cracht*-boete sprake is in die speciale betekenis, hebben we

payer force a cescun eskievin ... Op een andere plaats van hetzelfde nummer wordt gezegd: ... *dont il fist se pais envers aus [les échevins] par tel devise qu'il promist par fait et par serement ...*

⁸ Zie R. C. VAN CAENEGEM, *op. cit.*, blz. 150.

teksten uit de rechtspraktijk opgezocht die nog dergelijke *cracht*-boeten vermelden. Alhoewel de gevonden teksten minder expliciet zijn dan die ontleend aan het geval Uutten-sacke, betreffen zij ongetwijfeld principieel analoge toepassingen van diezelfde *cracht*-boete.

Op 24 augustus 1346 verscheen de scheerder Jan de Rode voor twee schepenen en beloofde onder borgstelling het vonnis te volbrengen dat door de deken en de vinders en twee andere leden van het ambacht van de scheerders tegen hem zou uitgesproken worden wegens zijn misdrijven tegen het ambacht. Hij werd daarna veroordeeld om twee nieuwe banieren aan het ambacht te leveren vóór Sint-Baafsmis eerstkomende, *up tienevoude crachten*, en om een bedevaart te doen naar Rocamadour binnen de maand nadat de deken en twee vinders hem zullen bevolen hebben op bedevaart te gaan, *up zesvoude crachten*⁹.

Op 28 april 1375 verscheen de schaarslijper Lamsin fs Gheilen voor twee schepenen van Brugge en beloofde het vonnis te houden dat enkele scheidsrechters te zijnen laste zouden uitspreken, *up tienevoude crachten*. Daarna werd hij veroordeeld om, binnen de maand nadat de deken en de vinders van het ambacht van de scheerders het hem zullen bevolen hebben, een schotel van drie mark zilver te leveren aan het ambachtsgild van Alle Heiligen, *up vierevoude crachten*¹⁰.

Tenslotte een laatste geval uit de praktijk. De schepenen van Sluis hadden de stad Brugge miskend als hun wettelijk hoofd. Dienvolgens liepen zij een veroordeling op vanwege de Brugse schepenen dd^o 5 december 1366. Ieder jaar, op Dertiendag, moest de stad Sluis aan de magistraat van Brugge het vierde van een roede Rijnse wijn van de beste kwaliteit leveren, *up eene peine van vichtich voude crachten, also dickent als zy daer af in fauten waren, boven den voorseiden wine te betaelne*. Het geschil tussen Brugge en Sluis duurde bijna een eeuw. In latere vonnissen van de Raad van Vlaanderen en

⁹ G. ESPINAS en H. PIRENNE, *Recueil de documents relatifs à l'Histoire de l'Industrie drapière en Flandre*, t. IV, n° 918.

¹⁰ *Ibidem*, n° 921.

het Parlement van Parijs werd de boete nader omschreven :
*... soubz peine de cinquante enforchiez vaillant chacune enforchie
 dix solz de groz (= 6 lb. par.) monnoie de Flandres ...; ... et
 ce sur paine de cinquante enforchees que l'en nomme en flament
 vyftich vouden crachten*¹¹.

In de XIVe eeuwse rechtsbronnen van Aardenburg wordt de *cracht*-boete van 6 lb. in één adem genoemd met de andere courante stedelijke boeten¹². In de „Wettelychede”¹³ komt minstens één aan de praktijk ontleend geval voor waarin de *cracht*-boete ongetwijfeld een toepassing vindt als strafbeding. De straf wordt immers uitgesproken, *up crachtighe boete of up cracht*.

Het eerste hierboven geciteerd geval ter zijde gelaten, gaat het in al de volgende ongetwijfeld om een eigenlijk strafbeding in de zin van de strafbedingen die in veroordelingen tot verbanning voorzien waren; het had tot doel de stipte uitvoering van de straf te waarborgen.

Behalve in het geval van Aardenburg is de *cracht*-boete vermenigvuldigd. De voorziene boete is immer hoog, zelfs zeer hoog: 60, 36, 24, 300 lb. par.

Men notere nog dat, evenals in het geval Uuttensacke, Lamsin fs Gheilen in 1375 ook de schepenen beloofde (onder eed?) het vonnis te zullen naleven. Die belofte zelf reeds — afgezien van het vonnis dat ook een strafbeding zou bevatten — werd afgelegd onder beding van *tienevoude crachten*.

Merken we tenslotte nog op dat te Brugge de *cracht* als strafbeding toegepast werd in extra-gerechtelijke gevallen. Zo werd aan contracten afgesloten tussen de stad en leveranciers

¹¹ L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *op. cit.*, III, blz. 362 en vlg.

¹² G. H. VORSTERMAN-VAN OYEN, *op. cit.*, *Tale ende Wedertale*, blz. 283, § 92 (14de eeuw).

¹³ *Ibidem*, blz. 211, § 61: ... *Ende aldaer so [dede] X vors. wisen met zinen maghen, dat Jan Stralin vors. hebben zoude II ghemoede van III lb. groote, daer hi of bevallen was te wette als van meynaken, up crachtighe boete; voert dat Jan voers. X ghemoede hebben zoude van II-voude boeten, elke van III lb. te Sinte-Kateline daghe ende II-voude boete, elke van III lb. natal. q'lib., up cracht, ende een pelegrijnmaedse ...* (14de eeuw).

van bouwmaterialen de clause toegevoegd: *te leveren up tienvoude cracht*¹⁴.

Samenvattend mag men zeggen dat de *cracht*-boete (Fr. *forche, enforchie*) van 6 lb., reeds in de XIIIe eeuw, te Brugge (en omstreken), op uitgebreide schaal door de schepenen toegepast werd als basis van een SYSTEEM van strafbedingen, dat grote analogie vertoonde met de strafbedingen die gezet werden op verbanning. Door de willekeurige wijze waarop de basis-boete gewoonlijk vermenigvuldigd werd, vormde dat systeem een krachtig wapen in de hand van de schepenen om hun vonnissen te doen eerbiedigen en stipt te doen naleven¹⁵.

Het ware zeker interessant konden meer teksten uit de rechtspraktijk, waarin dit soort strafbeding voorkomt, verzameld worden. Zij zouden wellicht toelaten de toepassingsmodaliteiten beter na te gaan: bvb. was er immer een belofte onder eed vanwege de veroordeelde het vonnis stipt te zullen naleven?

Deze nota over een eerder gering detail uit het oude Vlaamse procesrecht toont ook aan dat de teksten uit de rechtspraktijk gegevens kunnen verschaffen die men vruchteloos in de „wetgevende” teksten (keuren) zou zoeken.

C. WYFFELS

PROBLEMEN BETREFFENDE XVIIIe EEUWSE BRUGSE BEELDHOEWERS

De tentoonstelling van de XVIIIe eeuwse meesters Gare-mijn, Pulinx en Pepers, die in 1955 te Brugge plaats greep, had niet enkel de verdienste die kunstenaars aan een ruimer

¹⁴ L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *op. cit.*, *Introduction*, blz. 446, noot 1, *in fine* (a^o 1332).

¹⁵ Steunend op het geval Brugge tegen Sluis en de clause in contracten, omschreef L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *op. cit.*, *Tables et Glossaire Flamand, sub verbo cracht de voude cracht* als volgt: „Le terme implique une peine (augmentation de peine) appliquée pour non-exécution de stipulations déterminées”.